

PRAVNA ZAŠTITA

PROF. DR. SC. IVANA KUNDA S PRAVNOG FAKULTETA U RIJECI
 BAVI SE PRAVNOM REGULACIJOM ZAŠTITE KULTURNOG NASLIJEĐA

Baština se čuva za buduće naraštaje i dobrim zakonima

Bruna MATIČIĆ

Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, dragocjeno je bogatstvo svakog naroda i zemlje koje je potrebno zaštititi ne bi li je očuvali. Važan element, a može se reći i prvi korak zaštite kulturne baštine čine pravni okvir i zakoni.

- Hrvatska je zemlja izuzetno bogate kulturne baštine. Upravo radi osvješćivanja o tom ogromnom bogatstvu i raznolikosti kulturnog blaga koje baštinimo od naših predaka izuzetno je važno javnosti pozornost skrenuti kako na same objekte zaštite, ali i na pravne aspekte zaštite kulturne baštine i važnost djelovanja u cilju njegove zaštite kroz pravne propise, kulturne politike, međunarodne odnose i mentalitet nas kao baštinika, riječi su to Ivane Kunde, profesorice i doktorice znanosti s Pravnog fakulteta u Rijeci koja se bavi s više pravnih područja, uključujući i pravnu regulaciju koja se odnosi na zaštitu intelektualnog vlasništva, kulturnu baštinu i digitalnu tehnologiju.

Zakonski okviri

S profesoricom Ivanom Kundom ovom smo prilikom razgovarali o važnosti pravne zaštite kulturne baštine, pravnom okviru i zakonima Republike Hrvatske koji štite naša kulturna dobra, ali i problemima koji izravno utječu na njihovu zaštitu i očuvanje te zaštitu materijalne i nematerijalne kulturne baštine u kontekstu digitalizacije i današnje tehnologije.

- U zaštiti kulturne baštine izuzetno je važan funkcionalan pravni okvir jer jedino kroz odgovarajuće oblike zaštite i s njima povezana ograničenja možemo za nas i za buduće naraštaje očuvati taj poseban dio ljudskog stvaralaštva, znanja, vještina i raznovrsnih tradicija koji čine elemente našeg kulturnog identiteta. Bez sustavnog pravnog tretmana pojedinih vrsta kulturnih dobara i zaštite odgovarajućim pravilima postupanja propisanim za vlasnike i druge osobe te nadležna tijela koja provode postupke zaštite, jednako bi bilo nemoguće očuvati našu baštinu kao i bez nje i posebnih uvjeta zaštite na terenu predviđenih od raznih struka koje doprinose očuvanju kulturne baštine, kazala je Kunda te dodala da smo, između ostalog, Ustavom odredili da ćemo štiti baštinu od posebnog kulturnog značaja te da je ona od interesa za Hrvatsku.

Hrvatski pravni okvir za zaštitu kulturne baštine veoma je opsežan - doc. dr. sc. Ivana Kunda

Konferencija o pravnim aspektima zaštite baštine

Pravni fakultet u Rijeci, zajedno s Fakultetom za pravo, jezik i prevođenje Sveučilišta u Trstu i Hrvatskom udrugom za poredbeno pravo, početkom listopada organizira konferenciju naziva »Kulturna baština i pravno uređenje: od globalnih stremljenja do lokalnih izazova«. Ovom zanimljivom konferencijom prvenstveno se želi javnosti skrenuti pozornost na bogatstvo naše kulturne baštine te izuzetno važne pravne aspekte njene zaštite. Konferencija će 5. i 6. listopada u Rijeci okupiti vrhunske znanstvenike i stručnjake iz brojnih zemalja poput Švicarske, SAD-a, Italije, Velike Britanije, Grčke, Cipra, Slovenije, Bosne i Hercegovine te međunarodnih i europskih institucija kao što je Vijeće Europe te Opći sud EU-a, koji će se osvrnuti na različite teme iz široko ocrtanog područja zaštite kulturne baštine. Riječi će biti o odabranim lokalnim temama poput pravne zaštite glagoljice, manjinskih jezika koji su veliko bogatstvo svakog kraja, zatim o nezakonitoj trgovini i krađi kulturnih dobara, nezakonitom iznošenju kulturnih dobara iz države i njihovom povratu, zaštiti kulturne baštine u kontekstu digitalne tehnologije, ali i mnogim drugim pitanjima poput zaštite prehrambenih proizvoda i prava na zaštićenu oznaku izvornosti i zemljopisnog podrijetla.

Za provedbu propisa iz područja zaštite kulturnih dobara odgovorno je Ministarstvo kulture i medija i njegove institucije, a uz resorno ministarstvo djeluje i Hrvatski restauratorski zavod čija je zadaća konzerviranje i restauriranje nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara, arheološke baštine te drugih predmeta kulturnog, povijesnog ili tehničkog značaja.

- Hrvatski pravni okvir za zaštitu kulturne baštine veoma je opsežan. Riječ o brojnim međunarodnim konvencijama, europskim i domaćim propisima, dodala je naša sugovornica objašnjavajući kako postoji veliki broj zakona koji se više ili manje odnose na kulturnu baštinu, no, izdvojila je dva koja je izravno uređuju. Prvi je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999. godine, kojim se kulturno dobro definira kao predmet zaštite i njime se uređuje postupak stjecanja i gubitka pravnog statusa

kulturnog dobra, vlasništvo, obveze i prava vlasnika kulturnih dobara, koncesije i koncesijska odobrenja na kulturnim dobrima, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, kao i upravnih i inspekcijskih poslova, rad i djelokrug Hrvatskoga vijeća za kulturna dobra, financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara i brojna druga relevantna pitanja. Drugi je Zakon o obnovi spomeničke cjeline Dubrovnika i drugih nepokretnih kulturnih dobara u okolini Dubrovnika, donesen 1986. godine kao odgovor na razorni potres iz 1979. godine koji je oštetio naš najpoznatiji kulturni spomenik uvršten na UNESCO-ov popis svjetske baštine.

Najveća zaštita

Najveću pravnu zaštitu, onu međunarodnu uživaju upravo ona kulturna

Bez sustavnog pravnog tretmana pojedinih vrsta kulturnih dobara i zaštite odgovarajućim pravilima postupanja propisanim za vlasnike i druge osobe te nadležna tijela koja provode postupke zaštite, bilo bi nemoguće očuvati našu baštinu

Višegodišnji politički angažman Hrvatske rezultirao je ove godine povratom procesijskog križa iz 14. stoljeća u Zadar

Trogodišnja istraživanja kod rta Franina dobar su primjer zaštite kulturnog dobra pod morem

dobra koja su uvrštena na UNESCO-ovim popisima kulturne baštine, a pravnu zaštitu imaju i mnoga materijalna i nematerijalna dobra uvrštena u hrvatski Registar kulturnih dobara.

- Govoreći o bogatstvu kulturne baštine koje imamo i čuvamo potrebno je istaknuti da se na UNESCO-ovom Popisu svjetske baštine nalazi deset hrvatskih nepokretnih kulturnih dobara. Osim Starog grada Dubrovnika, tu su i Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača, Povijesni grad Trogir, katedrala sv. Jakova u Šibeniku, Kompleks Eufrazijeve bazilike u Poreču, Starogradsko polje na Hvaru, stećci, odnosno srednjovjekovni međunarodni spomenici, obrambeni sustavi Republike Venecije iz 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku te dva dobra prirodne baštine. Nadalje, na UNESCO-voj Pristupnoj listi nalazi se i dodatnih 15 kulturnih dobara iz Hrvatske, a međunarodnu zaštitu upisom u UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva uživa i 14 hrvatskih tradicija, uključujući umijeće čipkarstva, Sinjsku alku te proslavu i kolo sv. Tripuna iz tradicije bokeljskih Hrvata. Hrvatska je također u UNESCO-ov Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta upisala projekt Očuvanje nematerijalne baštine Rovinja kroz Ekomuzej Batana, istaknula je Kunda nastavljajući kako je definicija kulturnih dobara manje stroga prema domaćim propisima. Tako je u hrvatski Registar kulturnih dobara ukupno upisano 6.608 kulturnih dobara, dok je njih 423 iz Primorsko-goranske županije. Radi se o pokretnim

i nepokretnim predmetima zaštite od umjetničkog, povijesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značenja, arheološka nalazišta i zone te krajolici, nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva. Među zaštićenim objektima našao se Kaštel Trsat, sklop Dječje bolnice Kantrida te Sudbena palača i zatvor u Rijeci, Vila Angiolina s perivojem u Opatiji kao i dvorac Stara Sušica, ali i mnoga nematerijalna kulturna baština poput istro-rumunjskog govora iz Žejana, grobničke čakavštine, zvončarskog ophoda Kastva, krčkih tanci, pripreme rapske torte. Zanimljivo je da od 2016. godine zaštitu kao kulturno dobro od lokalnog značaja uživa i grafit »Paraf« koji se nalazi na vrhu Parka Vladimira Nazora u Rijeci.

Pozitivni primjeri

Ivana Kunda u razgovoru se osvrnula na uspješne pristupe i primjere zaštite kulturne baštine u Hrvatskoj, ali i mnogobrojne probleme i događaje koji u pitanje dovode sigurnost kulturnih dobara. Pozitivnim je istaknula ishod višegodišnjeg političkog angažmana Hrvatske koji je u srpnju ove godine rezultirao povratom procesijskog križa iz 14. stoljeća. Križ je, kaže Kunda, 1974. godine otuđen iz samostana sv. Franje Asiškog u Zadru da bi zatim bio prodat talijanskom kolekcionaru na aukciji u Londonu, koji ga je kasnije darovao muzeju u Italiji. Tamo ga je 2009. godine uočio britanski profesor i o tome obavijestio hrvatske institucije, nakon čega je otpočela saga o povratu križa.

Također, istaknula je i djelatnost Međunarodnog centra za podvodnu

arheologiju u Zadru, institucije čije upravljanje i financiranje provode Republika Hrvatska i UNESCO, a zadaća mu je očuvanje i promoviranje podvodne kulturne baštine Hrvatske, Sredozemlja i Europe.

- Ovaj Zavod njeguje međunarodnu suradnju u području podvodnih arheoloških istraživanja u hrvatskom Jadranu, a recentni primjer su trogodišnja istraživanja kod rta Franina u suradnji s kolegama iz Njemačke. Prema izvještajima ovog Zavoda, na dubini većoj od dvadeset metara pronađeni su ostaci drvenog jedrenjaka koji je potonuo krajem 16. ili početkom 17. stoljeća, s time da iznad pijeska izviruju tri željezna topa i jedno sidro. Nalazište je rijetno zbog pronađenih mješanih truba, a posebno je i zbog provođenja važnog pionirskog projekta konzerviranja željeznih topova ispod mora, što je izuzetno rijetko i u Hrvatskoj se obavlja prvi put. Važnost je u tome što će sustavna primjena ove tehnologije u budućnosti učiniti podvodnu kulturnu baštinu bolje očuvanom te dostupnijom javnosti, istaknula je Kunda.

Posljedice rata

Osim ovih posve pozitivnih priča o zaštiti kulturnih dobara u Hrvatskoj, Kunda navodi i one koje na kušnju stavljaju cijeli sustav zaštite kulturne baštine, a govoreći o problemima spominje nezakonitu trgovinu kulturnim dobrima i iznošenje kulturnih dobara iz države, probleme povrata tako iznesenih dobara u državu porijekla, kao i kulturnu zaštitu dobara u ratnim i kriznim okolnostima i prirodnim katastrofama.

- Nažalost, hrvatska kulturna

Ključni pokretač promjena u sustavu zaštite

Na kraju, Kunda se osvrnula na digitalno doba i tehnologiju koja, iskoristi li se pametno, itekako može utjecati na zaštitu kulturne baštine.

- Rad na osuvremenjivanju zaštite kulturne baštine tijesno je povezan s novim tehnologijama, poglavito digitalnim jer se sva kulturna dobra, a posebno pokretna kao što su muzejska, knjižnična i druga grada, upotrebom takvih tehnologija mogu dodatno očuvati od uništavanja koje je posljedica proteka vremena i izlaganja javnosti, ali i učiniti dostupnijom svima koje ona zanima. Digitalna transformacija prodire i u kulturne institucije i postaje ključni pokretač promjena u sustavu zaštite kulturne baštine, kazala je Kunda i kao pozitivne primjere navela projekt »e-Kultura – Digitalizacija kulturne baštine«, ali i digitalizaciju koju u posljednje vrijeme provode gotovo sve kulturne ustanove u Hrvatskoj.

- Takvi su alati iznimno dragocjeni u obrazovanju, omogućuju učiteljima i profesorima, kao i učenicima i studentima pristup korisnom materijalu za učenje i istraživanje. Interaktivnost pojedinih digitalnih alata, dostupnost i jednostavnost njihova korištenja mogu kulturnu baštinu učiniti privlačnijom mlađim naraštajima, a upravo je to onaj segment našeg društva za koji i ponajviše čuvamo kulturnu baštinu, zaključuje Kunda.

baština na udaru je bila tijekom Domovinskog rata, ne samo zbog nemogućnosti da je se zaštiti od ratnih razaranja već i zbog izuzetno teških pregovora o povratu iz Srbije nezakonito iznesenih predmeta. Razmjerni kršenja međunarodnih pravila o zaštiti kulturne baštine od strane agresora diljem Hrvatske i nemoć međunarodne zajednice da to spriječi zatekli su i europske države koje su potom i potakle izmjene Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954., upravo zbog njezine neučinkovitosti. Tijekom Domovinskog rata nisu samo bili uništeni i oštećeni objekti, već su i mnogi predmeti bili nezakonito izneseni iz Hrvatske i odneseni u Srbiju, a manjim dijelom i u Bosnu i Hercegovinu te Crnu Goru. Iako je Povjerenstvo za povrat kulturnih dobara od 2001. do 2018. godine iz Srbije u Hrvatsku uspjelo vratiti ukupno 29.885 pokretnih kulturnih dobara, čini se da još uvijek nije sve vraćeno, ističe pravnik.

Dodaje da prijetnjama nije kraj ni u mirnodopsko vrijeme te je potrebno prepoznati i devastirajući učinak masovnog turizma na predmete kulturne baštine i zaštititi ih održivim iskorištavanjem, a kulturna dobra potrebno je zaštititi i od krađe te iznošenja van granica Hrvatske.

Crno tržište

- U sklopu aktivnosti nadležnih tijela u Hrvatskoj, posebno MUP-a, vidljivo je da se na graničnim prijelazima, u pretragama obiteljskih kuća ili teretnih vozila pronalaze kulturna dobra. Glavnina takvih pronalazaka je slučajna jer su istražne radnje bile

usmjerene otkrivanju i dokazivanju drugih kažnjivih djela, a dostupne informacije ukazuju na to da je daleko veći broj predmeta kulturne baštine, poglavito slikarskih i kiparskih djela, ukraden diljem Hrvatske. Stoga je sigurno da bi Hrvatska mogla napraviti dodatne napore u cilju sustavnijeg otkrivanja počinitelja i pronalaska ukradenih dobara samostalno i u suradnji s drugim državama jer »crno tržište« umjetnina ne poznaje granice, istaknula je Kunda dodajući kako su jedan od teških udaraca hrvatskoj kulturnoj baštini zadali i potresi 2020. godine, a kao primjer kada je sustav zakazao navela je rušenje kuće u Šibeniku koju su za obitelj Matulja projektirali poznati arhitekti Ante Vulin i Vlasta Vulin.

Kako je objasnila, kuća u blizini mora, završena 1965. godine, primila je uglednu strukovnu nagradu te se smatrala antologijskim primjerkom hrvatske moderne arhitekture u domeni obiteljskih kuća. Tijekom godina došla je u ruke novim vlasnicima, austrijskom paru koji je nije imao namjeru sačuvati, već srušiti i izgraditi novu.

- Iako je Ministarstvo donijelo rješenje o zaštiti te kuće kao kulturnog dobra, što znači da se ne smije ni preinačavati, a kamoli rušiti, njezini su vlasnici koristili sva pravna sredstva te su uspjeli uvjeriti upravni sud da im da za pravo. Koristeći neobjašnjivu sporost nadležnih lokalnih tijela u postupanju po ovom predmetu oni su je do dostave nove odluke o zaštiti srušili te time u nepovrat uništili ovo kulturno dobro, usprkos osobnim zamolbama i apelima iz Ministarstva kulture.

U Registru kulturnih dobara RH među zaštićenim objektima našla se i Sudbena palača i zatvor u Rijeci